

актьорът и ролята. Кукленото изкуство разделя на две неделимата естествена връзка между актьора и ролята, която остава недокосната в драматичния театър. То прави възможен един нов вид възприемане, двойствен, изкуствен и, точно заради това, изключително театрален.²⁰ Според концепцията на Вернер Кньо́дген спецификата на кукленото изкуство е в това, че театралната роля е поделена между „представените обекти“ и „представящите субекти“. Според него, в класическото традиционно куклено изкуство тези два плана се припокриват и концентрират в куклата и създават по този начин една изкуствена хомогенност, която приближава куклата по-скоро до драматичния актьор.

Поглеждайки към кукленото изкуство от този ъгъл, театърът на предмета и театърът на материала навярно биха могли да намерят адекватно мястото си в кукленото изкуство.

През 1990 г. Вернер Кньо́дген написва „Театърът на невъзможното. Феноменология на театъра на фигурите“²¹. В този труд той характеризира, описва и наименува посоките в днешния куклен театър, видяни през погледа на съвременната немска куклена школа.

Този труд е и отговор на нуждите както от себеопределяне, така и от принадлежност на многобройните нови театрални форми, произлизащи от кукления театър. Тяхната поява, многочисленост, характерност и развитие довежда до съзнанието, че са необходими категоризация и термини, в които кукленото изкуство да може да се познае в неговата нова цялост. Въведен е

²⁰ Вернер Кньо́дген, „Обучение и творчество, противоречия и начин на работа“, in *Puck*, n° 7, 1994, с. 76.

²¹ Вернер Кньо́дген, *Das unmögliche Theater. Zur Phänomenologie des Figurentheaters* (Театърът на невъзможното. Феноменология на театъра на фигурите), Шуттгарт, Verlag Urchhaus Johannes M. Mayer, 1990.

²² Вернер Кньо́дген, „Обучение и творчество, противоречия и начин на работа“, opus cit, с. 76.

терминът „театър на фигурите“ не за да бъде отречен терминът „куклен театър“, а „защото отдавна съществуваха артисти, които даваха впечатлението, че произлизат от традициите на „кукления театър“, но чието поле на дейности трудно се покриваше от това наименование.“²² Социалните промени, както и отварянето на естетическите граници на традиционното куклено изкуство, довеждат артистите в Германия до желанието за нова категоризация, която не отрича нито традицията, нито новите открития.

Но независимо от спора на специалистите дали е поставен в или извън кукленото изкуство, неоспорим факт е, че театърът на материала произлиза от него. За едни появата на тази нова форма обяснява какво е кукленото, за други тя засенчва традиционното изкуство, изтривайки куклата като негов основен елемент. Практиката показва, че театъра на материала е интересен за младите артисти и им дава възможност да се изразяват по един индивидуален, метафоричен и съвременен начин, използвайки техниките за оживяване на неживото, придобити от кукленото изкуство. Факт е също, че тази театрална форма кара артистите и теоретиците да дебатираат и поставя отново въпроса какво е куклено и кукла, отваря нови пространства за търсения на творците и им дава различни изразни средства. Повдигнатите въпроси са своеобразно наследство за следващите поколения артисти, които ще творят и отново ще се самоопределят, откривайки нови изразни средства във връзката живо-неживо. ■

Куклата е войник, който трябва да си отпочине

Михаил Байков разговаря с Нина Маликова – главен редактор на списание *Loutkàř*, Чехия

Г-жо Маликова, открихте изложба на чешката кукла у нас. В България познаваме сравнително добре традицията на Чешкия куклен театър, неговата история и слава. Какво е състоянието днес на чешки куклен театър?

В криза е! У нас имаме един семинар, който се казва „Чешкият театър – традиции, легенди и истини“. В последно време много обичаме да живеем с традицията, със славата за това, което е било, но днес, младите хора не са особено впечатлени от това. Куклениците – също. А куклата е далеч по-добре приета в цирка, в драматичния театър, които я използват, като алтер его, като метафора в своите изразни средства.

Защо това се случва? Защо младите хора губят този интерес към куклата?

Считат, че чрез нея са по-малко забележими, по-малко представителни. Налага се да бъдат далеч по-агресивни, ако искат да се наложат. Куклата днес не е толкова интересна за тях, защото с нея не могат да изкарват много пари. Печелиш много повече, когато играеш в телевизията. Голяма част от нашите студенти са ангажирани в телевизионните сериали.

Има ли държавна политика, която да се занимава с поддържането, с развитието на куклените театри, така че традицията да не остава просто един добър спомен?

Големият проблем започва именно от тук. След Революцията у нас, те бяха много поддържани от държавата, тъй като беше въпрос на образователна политика и се смяташе, че именно те са отговорни главно за развитието на детската аудитория. След това, в един момент, в нашите театри започнахме да играем повече неща срещу режима, отколкото се играеха на другите места. Това са и златните години на кукления театър – 80-те. Пример за това е Театър „Драк“, който има много повече постановки срещу тогавашното статукво, отколкото драматичният театър от това време. След Революцията нещата се промениха и отпадна необходимостта от това и куклениците се върнаха към своята детска публика. Има проблем с младите актьори, които постъпват в професионалните театри. Те не знаят как да боравят с куклите, защото това не се учи в училище. Идват с идеята да се самопредставят. Това е поколението, което предпочита да се изразява чрез музиката, чрез визията, а не чрез материала или куклата. Мисля, че куклата е войник, който трябва да си отпочине. Да почине добре, преди да навлезе в нова битка. Легендата за величието на чешкия куклен театър днес е различна. Изгубената слава за нашето величие се дължи на това, че на куклени фестивали, предлагаме на хората все по-често драматични спектакли или такива, които са твърде сериозни или пък старомодни.

В случаи като тези, все ми се струва, че трябва да тръгнем от там, където се заражда всичко. От театралните учебни заведения, които „произвеждат“ тези кадри. Какво се случва в Академията за изящни изкуства в Прага?

Кошмар е! Кошмар! Не мога да кажа, че студентите не обичат куклата – те просто не познават възможности и предназначенията ѝ. В момента катедрата се ръководи от поколение, което не бих казала, че мрази куклата, то просто я... презира. Има само един професор, който се изразява посредством куклите. Останалите работят по-скоро в сферата на цирк нуово. В новия брой на списание „Лоуткарж“ има дискусия за това трябва ли да задължаваме артистите да правят куклен театър с кукли. Изводите са, че мина времето, в което някакви хора бяха задължавани да правят разни неща. Изобщо, ти самият като артист, имаш право на свободна воля.

Колко души кукленици приемате всяка година?

Около 10 куклени актьори, 2-3 режисура за куклен театри и още толкова сценографи. Всъщност сценографите са тези, които най-много се занимават с куклен театър. Те са тези, които

Нина Маликова
Nina Malikova

си разиграват куклите, експериментират с тях, много повече отколкото актьорите.

Добре, какво се случи? Времето ли е друго? Каква е причината за това?

Училището! Парите! Славата! Много по-лесно е да станеш известен, ако си драматичен актьор, много по-лесно тогава изразяваш себе си. Студентите нямат необходимостта днес да се изразяват посредством материала. Нямат желание да са посредник между куклата и нейните проблеми. Куклата представя тази липса на хуманност. Кой по-добре от нея може да го направи? Не бива също така да забравяме чисто философската гледна точка на живота днес. Парите, бързият успех, нежеланието за вглеждане в миналото, необходимостта от това да живееш тук и сега, веднага, без да се налага да преоткриваш какво е било през 30-те, например. Налице е едно дехуманизиране на куклата. Мисля, че нашата грешка е, че не разкриваме пред студентите възможностите на куклата.

Успявате ли да намерите всяка година 10 души, които да са истински отдадени на кукления театър?

Всяка година не. Една част е заинтересована – другата гледат като дебили, абсолютно изгубени за каузата. Повече от година си блъскам главата с въпроса: *Защо е така?* Къде сбъркахме? Какво не направихме както трябва?

...И какво можем да променим?

Да променим, но *как?* Не можеш да налагаш никакви директиви. Знаете ли, примерите са тези, които те привличат към нещо. Ако си гледал добър спектакъл – ти си заинтересован от тази материя, ако ли не – не. А последните десет години, в сферата на кукления театър у нас, нямаше нищо интересно, дори и при театър „Драк“. Всичко е вече отдавна правено. Ако на тези млади хора не им дадеш добър пример, те не гледат, не играят в добър спектакъл, как да имат отношение. Те гледат лош театър, след това отиват на

щат в някой куклен театър и играят по абсолютно същия лош начин.

И това се случва, защото няма добър човешки ресурс или е въпрос на театрален мениджмънт?

Професионалните театри са в същинска криза. И единствената надежда са независимите театрални формации. Но и за тях е трудно, ако не са в Прага.

Налегна ме тъга и чувство на безизходностица...

Вижте, кукления театър е вечен. Може би просто има нужда от някаква почивка. Навярно хората имат нужда да преоткрият чара на куклата.

Тогава значи сме в някаква временна пауза, в някаква почивка?

Почивката на войника. Не бих могла да го нарека по друг начин. Защото ние напълно сме забравили смисъла на куклата. Вгледали сме се единствено в техниката и технологията ѝ. Забелязали ли сте, че като си говорят двама кукленици, разговорът най-често е: *А ти как водиш куклата? Така или така? Отгоре или отдолу?* Все разговори за системата, но не и за нещата отвъд нея. Нито дума за това, че тя всъщност представлява човека, че е негова метафора...

Добре тогава, в така представената ситуация, каква е ролята на УНИМА днес?

И аз това се питам. Дълбоко съм разочарована от начина, по който УНИМА съществува днес, в XXI век. Нямам представа какъв е смисълът от нея. Чудим се за какво ни е днес, след като възможността за пътуване – едно от най-ценните ѝ преимущества в миналото, вече не е осъществимо. Да излезеш, да видиш, да обмениш опит, да правиш фестивали – всичко това вече е свързано с пари. Какво очакваме днес от УНИМА? Мисля, че УНИМА е едно огледало, което отразява много добре кризата на куклени театри в Европа.

И накрая един въпрос за списанието „Лоуткарж“ излиза вече 100 години. Огромен период. Какво се промени във философията на най-старото куклено издание за този един век?

В началото задачата е била по-скоро популяризиране на кукленото изкуство. След това малко по малко навлизат образователната му цел, критиката като такава, отделни рубрики. Днес е по-скоро теория и история, но важното е, че имаме дълга, писана история. „Лоуткарж“ е хрониката на тази история, на историята на чешкия куклен театър. Списанието излиза четири пъти годишно, като всеки брой е тематичен. Освен това се стараем да качваме информация и в уеб-сайта на списанието и фейсбук страницата му. ■

Образователен и терапевтичен куклен театър – посоки и възможности

Михаела Тюлева

Изкуството осигурява събирателната среда, която обединява, въздейства и превъзпитават, както децата в норма, така и проблематичните деца. Изкуството е онзи стимул, който дава възможност за художествена изява и оказва благотворно въздействие, защото има релаксиращ ефект. То позволява да се изучи и развие фантазията и въображението на децата.

Опитът на много специалисти от различни страни показва, че при хората с психични и физически увреждания се използват много често методите на арттерапията – драма, театър, скулптура, рисуване, музика, танц. Тя е предназначена за провокиране творчеството на пациента. Терапията чрез изкуство спомага за освобождаване от конфликтни и силни преживявания, играе ролята на спомагателно средство при диагностичната работа, дава възможност за развитие

на чувствата, мисленето, паметта, за комплексно естетическо възпитание на подрастващите. Целта на терапията чрез изкуство не е просто създаване на предмет на изкуството, а по-скоро да се почувства удовлетворение от това да се сътвори нещо със собствени ръце. Това е особено приложимо при деца и юноши, защото те са податливи и отворени за всичко ново. А новото те откриват в най-близката и естествена до тяхната душевност среда – играта. В този смисъл играта с кукли им дава възможност за непосредствено приобщаване в една неповторима хармония на реални и приказни идеи и образи. Децата са въввлечени в микрокосмоса на възрастните.

Играта с кукли въздейства силно върху емоционалната сфера. При правилно организиране на куклотерапевтичния процес е възможно още в предучилищна възраст да се поставят основи-